

De Groote Oorlog

UITGAVE VAN DE WESTERN FRONT ASSOCIATION NEDERLAND

1914-1918
**THE WESTERN FRONT
ASSOCIATION**
Nederland

Jaargang 22 nummer 1
Maart 2016

Jannie Folmer en het
Nederlandse hospitaal
Pré Catelan in Parijs

In de voetsporen van
Lawrence of Arabia

De munitiedrager en
The Royal Artillery Memorial

Op zoek naar het
Oog van de Duivel

Joe Sacco's getekend
panorama van
de Slag aan de Somme

Jannie Folmer en het Nederlandse hospitaal Pré Catelan in Parijs, deel 1

Jannie Folmer (zittend) met collega verpleegster Pimentel (of Premendel?), geflankeerd door twee Franse soldaten. De linker soldaat is sergeant A. Dupuis van het 76e Regiment Infanterie. Gewond op 25 september 1916 bij Bouchavesnes (Somme), bij een aanval op het Bois Saint Pierre Vaast. De rechter is sergeant Camille Duvernier van het 360e regiment infanterie. Gewond bij Cléry (Somme) op 15 september 1916. Hij draagt onder andere het *croix de guerre* en chevrons die aangeven dat hij anderhalf jaar frontervaring heeft. (Collectie Florence Nightingale Instituut)

Deel 1 van het verhaal van het Hôpital Néerlandais Pré Catelan in Parijs aan de hand van de nalatenschap van verpleegster Jannie Folmer, de verpleegster met de elegante glimlach.

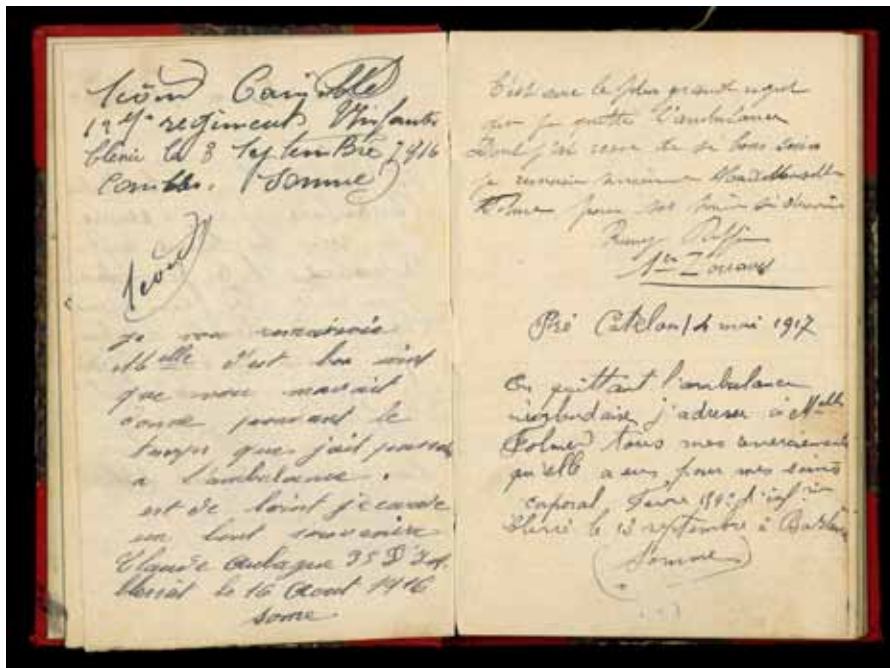
Door Aris de Bruijn

Naast onze toegewijde verpleegster, mejuffrouw Folmer, bent u onze sierlijke en tedere gezellin geweest en uw aanwezigheid op onze fijne zaal Charcot wierp een lichtstraal over onze kleine ziekenhuismisères.

Albert Faurel, 21 jaar. Sergeant van het 137e regiment infanterie, gewond op 9 juni 1916 in het Ravin de la Mort, Verdun

Ik vertrek tot mijn grote spijt uit de Nederlandse Ambulance waar ik met zoveel goede zorgen was omringd. Ik wil tot u in het bijzonder, mejuffrouw Folmer, mijn meest oprechte dank richten voor uw onvermoeibare toewijding. Voor uw geruststellende woorden. Ons lijden verdween door uw voortdurende elegante glimlach! Een Frans onderofficier die u nooit zal vergeten. H. Evein. Adjutant van het 66e Regiment Infanterie, gewond bij Combles (Somme) op 12 oktober 1916

Het zijn twee van de ruim vijftig dankwoorden in het notitieboekje van verpleegster Jannie Folmer. Jannie was tijdens de Eerste Wereldoorlog verpleegster in het Nederlandse hospitaal Pré Catelan in Parijs, waar Franse gewonden verpleegd werden. Vaak wilden soldaten, bij hun vertrek uit het hospitaal, hun dankbaarheid tonen aan het personeel dat ze soms wel maandenlang liefdevol verpleegd had en waarmee een hechte band was ontstaan. De een liet bij een fotograaf een portretfoto maken, de ander schreef enkele regels in een boekje, weer een ander maakte een tekening of een gedicht. Het boekje van Jannie is een ontroerend document dat samen met andere persoonlijke bezittingen uit haar oorlogstijd, is opgenomen in de collectie van het Florence Nightingale Instituut. De documenten vertellen het verhaal van een Nederlandse verpleegster die tijdens de Eerste Wereldoorlog met een Nederlandse ambulance meeging, om een van de strijdende partijen bij te staan in de verschrikkingen van de oorlog.

Een Nederlands hospitaal in Frankrijk

Hoewel de Franse regering had verklaard dat de Franse geneeskundige dienst prima op orde was, verschenen begin januari 1915 in de pers nog steeds berichten dat het met de gewondenverpleging van Franse soldaten gebrekkig was gesteld. Het Rode Kruis had niet tijdig voldoende ervaren hulpkrachten geworven om de enorme stroom gewonden aan te kunnen. Verplegen had bovendien een grote aantrekkingskracht op vrouwen in betere kringen, die graag gezien wilden worden in een smetteloos wit verpleegstersuniform maar bij wie het echter ontbrak aan kennis en ervaring. Het British Journal of Nursing schreef hierover: 'De gehele aristocratie draagt nu een verpleegsterskleed, van meer of minder sierlijkheid, en vliegt door Parijs in haar schitterende auto's. Haar ontbreekt het aan niets anders dan kennis en geschiktheid.'

Boven: Een pagina uit het notitieboekje van Jannie Folmer, waarin vele patiënten een dankwoord schreven toen ze uit het hospitaal vertrokken.

(Collectie Florence Nightingale Instituut)

Links: Tekening door een patiënt gemaakt voor Jannie Folmer als dank voor haar goede zorg. Onder de tekening staat, half in het Frans, half in het Nederlands, geschreven "souvenir d'un ondegenden jongen".

(Collectie Florence Nightingale Instituut)

ziekenhuisleven en besloot als zelfstandig werkend verpleegster verder te gaan. Het Wilhelmina Gasthuis verleende haar eervol ontslag op 10 december 1911.

De ambities van Jannie reikten verder. Ze heeft vrijwel zeker het plan gehad om als verpleegster naar Nederlands-Indië te vertrekken (waar een pestepidemie heerste) want in haar persoonlijke documenten bevindt zich een verklaring van goed zedelijk gedrag die zij voor dit doel bij de gemeente Amsterdam had aangevraagd. Het was intussen 1914 en waarschijnlijk heeft de oorlogssituatie haar plannen doorkruist. De hulp die vanuit Nederland op gang kwam om oorlogsgewonden te gaan helpen kan voor Jannie een goed alternatief geweest zijn dat in plaats kwam van haar Indische avontuur. Toch is zij niet meteen met de eerste lichter naar Frankrijk afgereisd. Ze vertrok een jaar later, in augustus 1916 om bijna een jaar te gaan helpen bij de Nederlandse Ambulance in Parijs. Jannie was toen 31 jaar.

De drang in Nederland om niet werkeloos van achter de landsgrenzen toe te zien wat zich in het buitenland afspeelde, maar daadwerkelijk te gaan helpen in het buitenland werd groter. Niet alleen voor hulp aan Frankrijk maar ook aan andere landen. Landen die de hulp misschien nog harder nodig hadden dan Frankrijk, zoals de landen op de Balkan. Terwijl de Nederlandse regering en het Nederlandse Rode Kruis afzijdig bleven, ontstonden privé-initiatieven die geleid hebben tot de uitzending van medische teams.

Diploma Ziekenverpleegster van Jannie Folmer. Verkregen in 1910 na haar opleiding bij het Wilhelmina Gasthuis in Amsterdam. (Collectie Florence Nightingale Instituut)

Voorgeschiedenis van Jannie Folmer

Jannie Folmer werd als Jansje Folmer geboren op 10 juni 1885 in Amsterdam. In 1906 besloot zij te solliciteren bij het Wilhelmina Gasthuis in Amsterdam waar zij een half jaar later werd aangesteld als leerling-verpleegster, met een jaarwedde van 100 gulden, en 'het genot van kost en inwoning'. In 1910 behaalde zij haar diploma ziekenverpleegster van het Witte Kruis. Ze werd bevorderd tot verpleegster 2e klasse en haar jaarlijkse salaris verhoogde naar 250 gulden. Een jaar later werd zij hoofdverpleegster 2e klasse. In hetzelfde jaar behaalde ze het diploma kraamvrouwverpleegster. Ze had intussen genoeg gekregen van het

Het initiatief om onder de Nederlandse bevolking geld in te zamelen voor een hospitaal in Frankrijk kwam van drie personen: de weduwe Oldewelt-Otten, prof. dr. Hector Treub (gynaecoloog in Amsterdam) en de heer J.J. Blussé. Ze gaven met een oproep in diverse kranten te kennen 100.000 gulden bijeen te willen brengen om in Frankrijk een Nederlands hospitaal in te richten. Alvorens bij de Franse regering een verzoek in te dienen om een lokaliteit ter beschikking te stellen, wilde het drietal eerst peilen of onder hun landgenoten voldoende gelden bijeengebracht konden worden. Het aanvankelijke idee om een compleet ingerichte ambulance (hospitaal) te zenden struikelde over het feit dat er een uitvoerverbod gold voor sommige voor de ambulance onmisbare artikelen. Het plan werd bijgesteld tot de uitzending van personeel, uitrustingsstukken die wel waren toegestaan, en een geldbedrag voor het inrichten en onderhouden van een hospitaal van 80 bedden voor drie maanden. Ontbrekende artikelen zouden ter plaatse moeten worden aangeschaft.

Het resultaat van de oproep in de kranten was meer dan bevredigend. In korte tijd was f. 150.000 bijeengebracht, voldoende voor een hospitaal van 150 bedden. Het comité werd uitgebreid met de heren A.G. Kröller (die een groot geldbedrag beschikbaar gesteld had) en mr. C.T.F. Thurkow.

Hospitaal Hamburger

Het initiatief dat zou leiden tot een Nederlands hospitaal in Parijs was niet het eerste Nederlandse blijk van hulpvaardigheid. De uit Utrecht afkomstige, maar al jaren in Parijs als antiquairs gevestigde broers Hamburger, stichtten in september 1914 een hospitaal in het klooster van de Zusters van St.Vincent de Paul, in de Avenue Parmentier 145. Het gebouw was door de Franse regering aan het Rode Kruis ter beschikking gesteld. Het hospitaal had de officiële aanduiding Hôpital Auxiliaire no.77 van de Société de Secours aux Blessés Militaires (SSBM). In juni 1915 werd in Nederland gerefereerd aan het succes van dit hospitaal Hamburger, en de opvatting was dat een tweede hospitaal gewenst zou zijn en zeker met grote erkentelijkheid aanvaard zou worden door de Franse regering.

Andere hospitalen in Parijs

De Nederlandse initiatieven stonden niet bepaald op zichzelf. In Parijs waren gedurende de Eerste Wereldoorlog meer

dan 300 hospitalen operationeel, een aantal dat uitgebreid kan worden naar meer dan 550 als ook revalidatieoorden en specialistische klinieken meegerekend worden. Een aantal van deze hospitalen werd, net zoals het Nederlandse, betaald, onderhouden en bemand door buitenlandse mogendheden. Al deze hospitalen vonden onderdak in gebouwen die er eigenlijk niet voor bedoeld waren, veelal scholen en hotels.

Vertrek van de Nederlandse ambulance

Begin augustus was het zover en werd de complete uitrusting van de nieuw gevormde Nederlandse ambulance gepresenteerd tijdens een tentoonstelling in een van de zalen van de Rotterdamse Kunstkring. De tentoonstelling werd onder andere bezocht door de Franse gezant in Den Haag de heer Henry Alizé. A.G. Kröller, directeur van de firma Müller & Co, bood welwillend de Batavier III aan, om de ambulance kosteloos naar Le Havre over te brengen. Men vertrok op dinsdag 14 september 1915 bij kalm nazomerweer. Leider van de ambulance was dr. Bierens de Haan, chirurg te Rotterdam. Hij was al eerder met Rode Kruis ambulances naar de Boerenoorlog en de Balkanoorlog geweest en was dus de juiste man op de juiste plaats. Om belangenverstrengeling te voorkomen en de verhoudingen zuiver te houden had Bierens de Haan zijn commissariaat bij het Nederlandse Rode Kruis opgezegd. Het Nederlandse Rode Kruis had niets te maken met de

Aankomst van het ambulancepersoneel op station Saint Lazare in Parijs, eind september 1915. (Paris en images)

uitzending van ambulances naar het buitenland en ondersteunde dit ook niet. De personeelssamenstelling van de ambulance wisselde voortdurend gedurende zijn bestaan. De eerste lichter bestond uit chef-arts dr. Bierens de Haan met nog vier artsen: Hannema, Keukenschrijver, Roes en Viëtor; twee dames voor de huishoudelijke dienst: Ameshoff en Milders; zestien gediplomeerde verpleegsters: Loeb-Wichers (hoofd), Den Arend, Disper, Dutry van Haften, De Groote, Hoven, Jacobson, Van der Kemp, De Langen, Minke, Meijers, Nonhebel, Obreen, Schipper, Schepper, Van Schermbeek; drie helpsters: De Kempnaer, Van Lewe van Middelstum, Van den Wall Bake; vijf verplegers: Van Blijswijk, Van Dantzich, Das, Schutte, Visser; de administrateur Verschuur, de kok Van Rees en koerier Régnier. Een groep van in totaal 34 personen.

De Nederlandse Ambulance kwam op zestien september aan in Le Havre en werd in Parijs op station Saint-Lazare officieel ontvangen namens de Franse regering door de ministers van buitenlandse zaken en van oorlog, vergezeld door de Nederlandse consul en zijn secretaris. Aanvankelijk was een gebouw in de Rue Tilsit nr.7 aangeboden door de Franse regering, maar dit bleek te klein voor de uitgebreide ambulance. Bovendien was het in gebruik voor behoeftige kraamvrouwen en men wenste dit werk niet te verstoren. Het Petit Palais aan de Champs Élysées, dat als alternatief aan bod kwam, bleek te lastig om te vormen tot een ziekenhuis. Na besprekingen met het gemeentebestuur van Parijs viel de keuze toen op het chique restaurant Pré Catelan in het Bois de

Groepsfoto van de eerste lichte van de Ambulance Néerlandaise, Hôpital Bénévole No.6 bis (Het Leven, 14-12-1915)

Hoofdgebouw van het luxueuze restaurant Pré Catelan, in gebruik als Hôpital Néerlandaise. (Collectie Florence Nightingale Instituut)

Pracht en praal in de vestibule van het restaurant Pré Catelan.

Boulogne. Het werd op 22 september aan de ambulance toegewezen. Tegelijk stelde men een aantal soldaten ter beschikking om te helpen met installeren. De goederen kwamen op 28 september aan en toen kon begonnen worden met schoonmaken en in orde brengen van het gebouw. Tot de ingebruikname verbleef iedereen in het Grand Hotel, als gast van de Franse regering, die op alle mogelijke manieren wilde tonen hoezeer men het Nederlandse initiatief op prijs stelde. Vanaf vijf oktober woonde men voorgoed in het Pré Catelan.

Er had geruime tijd gezeten tussen het moment waarop de ambulance in Nederland gereed stond om te vertrekken en het tijdstip waarop daadwerkelijk met de inrichting kon worden begonnen. Er waren nogal wat formaliteiten te overwinnen, met name op het gebied van veiligheid. De Fransen wilden er absoluut zeker van zijn dat geen ongewenste personen of goederen het land binnenvielen, en vervolgens was er het geharrewar geweest over de toewijzing van een locatie. Een en ander werd door de pro-Duitse pers in Nederland, met name het weekblad *De Toekomst*, aangegrepen om

Een van de prachtig gedecoreerde zalen van het restaurant Pré Catelan, ingericht als hospitaal. Prachtig geornamenteerde grote zaal, met kroonluchters en spiegels, van het restaurant Pré Catelan, ingericht als hospitaal. (Collectie Florence Nightingale Instituut)

flinke kritiek te spuien op de Fransen, die niet genoeg dankbaarheid zouden tonen voor de Nederlandse hulp en er werd zelfs gesuggereerd om er maar helemaal mee te stoppen en in plaats daarvan naar Servië en Montenegro te gaan, die de hulp harder nodig hadden. Maar alle kritiek werd eenvoudig weerlegd door de initiatiefnemer van de ambulance, prof. Treub en de uitzending kon op veel sympathie rekenen onder de Nederlandse bevolking.

Chique restaurant Pré Catelan wordt omgevormd tot hospitaal

In de heerlijke bomenpracht van het Bois de Boulogne, binnen het hek van een uitgestrekt park met bloemen en exotische planten, stond het mondaine restaurant Pré Catelan. Het was de ontmoetingsplaats voor de namiddag-thee-drinkende elegante beau-monde van Parijs. Voor de oorlog was de grote zaal gevuld met select publiek. Verslaggevers van de boulevard-pers kwamen er om de upper-ten van het rijke leven van Parijs te zien dineren. Achter de kleine boerderij, la ferme du Pré Catelan, stonden rijen luxe auto's te wachten. 'Een stukje Parijs' leven van perverse verfijning maar in z'n luxueuze gratie van een onweerstaanbare bekoring'. De Nederlandse Ambulance heeft het buitenkansje gehad in deze schitterende omgeving te belanden.

Inrichting van de ambulance in het Pré Catelan

Het grote gebouw had een grondige Hollandse schoonmaakbeurt ondergaan en was in korte tijd voor zijn nieuwe bestemming geschikt gemaakt. Dat was voor het grootste deel te danken aan de onvermoeibare arbeid van de zusters, die van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat geboend, gezwoegd en gesjouwd hebben. De zalen werden vernoemd naar Franse geneeskundigen: Ambroise Paré, Larrey, Dupuytren, Laënnec, Trousseau, Claude Bernard, Louis Pasteur, Charcot.

De Frankrijk correspondent van het Handelsblad bracht kort na de ingebruikname een bezoek aan de ambulance. De leider van de ambulance, dr. Bierens de Haan, gaf bereidwillig een rondleiding,

Een kijkje in een van de zalen. In het midden achter de constructie van latten en touwen, staat mev. Loeb-Wichers, hoofd van de verpleging. (Het Leven, 14-12-1915)

ondanks zijn drukke werkzaamheden. Opvallend was de buitengewoon praktische manier waarop alles was ingericht, en de enorme inspanning die het personeel had geleverd om het hospitaal in korte tijd

operationeel te maken, in een gebouw dat toch niet bedoeld was om als hospitaal dienst te doen.

Men was er van uitgegaan in een omgeving terecht te komen waar letterlijk niets was. Dus alles was van thuis meegenomen, bedden, verplegingsartikelen, instrumenten, maar ook meubels, keukengerei, schrijfgereedschap. Zelfs de kisten waarin alles verpakt geweest was, deden dienst

Operatiekamer "...voortreffelijk ingericht met alle nodige toestellen, de beweegbare operatie-tafel onder de zeven of acht elektrische peren, die ze met een onverzettelijk licht overstroomt..."
(Paris en Images)

Onder: Pagina in het weekblad Excelsior, zondag 24 oktober 1915 gewijd aan het Nederlandse hospitaal in Parijs, kort na de opening. De Franse pers was vol lof over de inrichting en uitrusting van het nieuwe hospitaal.

als meubels. De kisten waar het bedden-goed in verpakt geweest was stonden als bijzettafeltjes tussen de bedden. De kistjes waren overeind gezet zodat het deksel een deur met scharnieren was geworden. Binnen in de kastjes vond men bedden- en linnengoed voor twee zieken.

De grotere kisten waren als kasten tegen de wanden geplaatst. De deksels hiervan vormden, vastgemaakt op kleine kisten, de tafels en wastafels. De ledikanten bestonden uit stalen buizenframes waarvan alle openingen dichtgelast waren om ongedierte geen kans te geven. De bedden stonden hoog, om er onder te kunnen schoonmaken en de patiënten makkelijker te verplegen. De grijze dekens waren makkelijk te reinigen. De matrassen bestonden uit twee delen, omdat ze anders te zwaar zouden zijn om door zusters gehanteerd te worden. Er waren in oorlogstijd immers geen mannelijke hulpkrachten beschikbaar. De stalen buizenledikanten waren met de hand geschilderd zodat ze bij eventuele beschadigingen met een kwastje verf gemakkelijk weer netjes gemaakt konden worden. Dit gold ook voor de kisten, die met overal verkrijgbare blauwgrijze verf geschilderd waren.

De grote hoofdzaal bevatte meer dan negentig bedden. Er waren op de begane grond verder nog zalen voor 24 en 17 bedden, de overige ruimten waren voor verschillende andere doeleinden zoals verbandzaal en gipskamer. Een bijkeuken, die bij het restaurant vooral dienst had gedaan voor het maken van ijs, was nu de radiologische afdeling. In een deel van de ruime vestibule had men een badkamer gemaakt waar in een badkuip en een paar douches de nieuw aangekomen patiënten een eerste reiniging moesten ondergaan. De restaurantkeuken was natuurlijk nog steeds keuken gebleven want die was uit de kunst. Op de entresol kwamen laboratorium, apotheek en linnenkamer. Op de bovenverdieping waren zalen met 18 en 25 bedden. Ook was hier een reeks van 9

Boven: Ferme du Pré Catelan, een van de bijgebouwen waar onder andere de verpleegsters hun verblijf hadden.

(Collectie Florence Nightingale Instituut)

Onder: Verpleegsters en patiënten wandelen in de mooie omgeving van het hospitaal.

(Het Leven 1915)

vol lof over de inrichting en uitrusting van het nieuwe hospitaal. De krant *Excelsior* wijdde er een fotopagina aan, en dat stond niet op zichzelf.

Ook de journaliste Wilma Knaap deed verslag van een bezoek aan het hospitaal, in het damesblad *De vrouw en haar huis*. Ze was verrukt over zoveel orde en netheid, de gezellige stemming, de prachtige locatie. Overal blonk het koper en heerste een beminnelijke orde.

Gewoonlijk deed zij verslag van kunst- en cultuurgebeurtenissen in de Franse hoofdstad, en dat is goed te merken aan haar verslag, want ze beschreef de ambulance alsof het een schilderij betrof.

‘Lopend door melancholieke lanen, doezelig van lichte nevel’, arriveerde zij bij het Pré Catelan voor een rondleiding. ‘Welk een rust, welk een ingedommelde zachtheid de ganse omtrek rond, onder de grote bomen, waaraan de laatste overblijfselen van gulden loo’.

Verpleegsters en patiënten tijdens een wandeling naar de bevroren waterval in het Bois de Boulogne, winter 1916-1917. Jannie staat derde van links. Links naast haar staat sergeant Dupuis van het 76e R.I. Uiterst rechts een zouave, Zougou genoemd. Hij draagt het *croix de guerre* en een *fourragère*. Links naast hem, met de arm in het verband, is “Joggie” E. Lancelot van het 25e R.I. Meest rechter verpleegster is zuster Meijers. Links daarvan zuster De Langen.

(Collectie Florence Nightingale Instituut)

kleinere kamertjes, luxueus ingericht met 2 tot 6 bedden voor officieren of patiënten die om een of andere reden afgezonderd moesten worden. Een kamer was ingericht als bureau van de chef-arts, met weer tot meubels getransformeerde kisten.

De operatiezaal was een ruim en bijzonder goed verlicht vertrek, de wanden behangen met helder wit doek. Op de bovenverdieping bevond zich verder nog een tweede badkamer, een sterilisatiekamer, een kamer voor de artsen. Enkele verpleegsters hadden ook kamers in het hoofdgebouw, maar de meesten vonden een onderkomen in de verschillende bijgebouwen, waar ook eetzaal voor het personeel en de magazijnen waren.

Het gebouw zoals het nu was omgevormd, was goed bruikbaar als hospitaal, met centrale verwarming en een stoomleiding die goede diensten bewees als sterilisatie-apparaat. Voor de patiënten was het een heerlijke omgeving, waar vooral in het voorjaar wandelingen gemaakt konden worden door de prachtige tuin en het

rustige bos. Maar ook in de winter, als er sneeuw lag, was het er prachtig. Een foto toont een groep patiënten en verpleegsters, onder wie Jannie Folmer, voor de bevroren waterval in het park van Pré Catelan.

Op zestien oktober waren reeds 85 patiënten opgenomen in het hospitaal, dat plaats bood aan 194. De Franse pers was

April 1917. Groepje verpleegsters van het Pré Catelan, een sigaret rokend op het terras. Jannie tweede van links. Uiterst links zuster Meijers. Rechts van Jannie zit zuster E. de Smidt. (Collectie Florence Nightingale Instituut)

'Ik ben ook, met een grote hartsbeklemming, de heldere en grote operatiezaal binnengetrepen, waar slechts de heer Bierens de Haan en zijn getrouwe medewerkers opereren. En door deze zaal – voortreffelijk ingericht met alle nodige toestellen, de beweegbare operatietafel onder de zeven of acht elektrische peren, die ze met een onverzettelijk licht overstromen, met heur kasten, vol van methodisch geordende instrumenten, welker helder staal je het hart verkilt – ook door deze zaal verdient de Nederlandsche Ambulance den naam Hospitaal...,'

'Het is ongeveer vijf uur – een gezellig samenzijn van verpleegsters word ik gewaar die, gebruik makend van enige ogenblikken welverdiende rust, thee drinken. Een prettig en hartelijk samenzijn. Ik heb nog niet gezegd dat zij allen gehuld zijn in het blauw, een discreet lavendel-blauw, het hoofd bedekt met een witte sluier die in korte plooiën op de schouders valt. Het kleed is bekoorlijk van smaak, het is van frisse eenvoud, waaraan zij zo lief alle glimlachjes paren, waarmee zij mij begroeten.'

Bij mooi weer was het mogelijk om de bedden naar buiten te brengen, om de

Bij mooi weer werden bedden buiten gezet. Verpleegsters en gewonden op de veranda van het Pré Catelan, maart 1917. De linker zuster is Jannie Folmer, rechts zuster Pimentel. Tussen de verpleegsters in geen broeder, maar een lopende patiënt. Het is sergeant Dupuis van het 76e Regiment Infanterie, die ook op andere foto's te zien is. (Collectie Florence Nightingale Instituut)

herstellenden te laten genieten van de volle boslucht. Stilletjes lagen daar de kort daarvoor geopereerde gewonden en de zieken die al wat vooruitgingen. Anderen, die al verder waren, strompelden rond of zaten met verbanden om hoofd of arm te lezen of spelletjes te doen om de tafels.

Een verpleegster vertelt

Een patiënt had een keer zijn vriendinnetje laten overkomen, zijn 'kleine nichtje', zoals hij haar noemde, waarschijnlijk om zijn kameraden de ogen uit te steken. Het was maar eventjes, en gewoon overdag, maar het mocht toch niet. En zijn kameraden waardeerden het ook niet. Een ander was een keer te laat thuisgekomen, en kreeg daarom een week bedstraf. Dan werden al hun kleren weggenomen en mochten ze hun bed niet

Een van de kleinere zalen van het hospitaal Pré Catelan. (Collectie Florence Nightingale Instituut)

uit. De straf werd niet opgelegd door het ziekenhuispersoneel, maar door zijn militaire commandant. Ter gelegenheid van Koninginnedag werd hem echter zijn straf kwijtgescholden. Zelf was de soldaat het ook helemaal niet eens geweest met zijn straf, want zo zei hij 'Ik was toch helemaal niet dronken?'

Het werk van de ambulance

Het hospitaal telde bijna 200 bedden waarvan er gewoonlijk 120 bezet waren. In gewone tijden bleven de patiënten tot ze als genezen ontslagen konden worden, maar in tijden van grote offensieven moesten de minder ernstig gewonden plaats maken voor ernstige gevallen. De patiënten van het Pré Catelan gingen dan naar zogenaamde evacuatie-hospitelen, waarvan er een drietal ter beschikking stonden. Soms kwamen gewonden met grote konvooien tegelijk, enkel voorzien van noodverbanden die direct achter het front waren aangelegd. Bij het grote Somme-offensief kreeg men

Verpleegsters en patiënten in een van de kleinere zalen. In het midden staat Jannie Folmer. (Collectie Florence Nightingale Instituut)

Kunstmatige ledematen. "Er zijn vele hospitalen in Parijs waar indien nodig geamputeerd wordt, maar in het Nederlandse hospitaal krijg je ook weer een ledemaat terug." (Collectie Florence Nightingale Instituut)

vaak soldaten die een dag tevoren gewond waren geraakt.

Aan het Nederlandse hospitaal zond men alleen zwaargewonden, die veel zorg nodig hadden. Het werd gezien als een dankbare taak om deze jongens te verplegen. Ze kwamen van alle grote Franse slagvelden: Somme, Verdun, Chemin des Dames, Argonne en de Champagne.

De Franse soldaat moest op een bepaalde manier benaderd worden. Ze wilden overal aan meewerken zolang ze maar begrepen waarom er iets verlangd werd. Maar kwam niet aan met onnodige discipline. De artsen en verpleegsters van het Pré Catelan wisten de juiste toon te vinden. Er heerste dan ook een gemoedelijke sfeer.

De oorlogschirurgie werd door de artsen als vrij eentonig ervaren. Bijna alle wonden waren artilleriewonden en slechts een enkele keer een schotwond. Artillerie treft een lichaam vaak op meerdere plaatsen tegelijk. Vaak stond men er versteld van hoe snel een gewonde weer op de been was, ook wanneer men het niet verwachtte. Ongeveer de helft van de soldaten kon men ontslaan met uitzicht op volledig herstel. In het Pré Catelan zijn van 16 oktober 1915 tot 15 januari 1919 1.658 gewonden verpleegd. Ter vergelijking: in het Hôpital Auxiliaire Hamburger No.77 zijn van 8 oktober 1914 tot 31 december 1918 1.024 gewonden verpleegd.

Gewonden hadden een grote voorkeur om verpleegd te worden in het Pré Catelan. Niet dat ze ergens anders niet ook goed geholpen zouden worden, maar er waren enkele andere voordelen.

Zo kregen de geamputeerden uit een fonds, dat in Nederland bijeen was gebracht, kunstledematen. Al enkele weken na de totstandkoming van het Parijse hospitaal werd in Rotterdam een comité opgericht, door een Nederlander die het hospitaal had bezocht, dat geld inzamelde voor de aanschaf van kunstledematen voor de geamputeerden in het hospitaal. Het waren geperfectioneerde, lichte en gemakkelijke kunstledematen

van Amerikaanse makelij. Gekscherend werd wel eens gezegd: 'Er zijn vele hospitalen in Parijs waar indien nodig geamputeerd wordt, maar alleen in het Nederlandse hospitaal krijg je ook weer een ledemaat terug'.

Een ander voordeel was dat er een aardig bibliotheekje was gevormd, waaruit de verpleegden boeken konden lenen. En dan was er nog een afdeling voor mechanotherapie aan het hospitaal verbonden. Aanvankelijk klein, omdat de toestellen die daarvoor nodig waren veel geld kostten, maar toch gaf het gelegenheid om genezenden in het hospitaal zelf te behandelen tegen verstijvingen. Er werd ook gemasseerd, door een in Parijs gevestigde Hollandse masseuse. Dus er was reden genoeg om een voorkeur te hebben om verpleegd te worden in de Hollandse ambulance.

"Een vorstelijke gift"

Aanvankelijk was geld bijeengebracht om het hospitaal een half jaar te kunnen laten

functioneren. De giften bleven komen en bij vertrek van de ambulance was het kapitaal al voldoende voor meer dan een jaar. Het verdere bestaan van de ambulance werd verzekerd door een gift van de heer H.W.A. Deterding die de kosten van de gehele ambulance voor een jaar voor zijn rekening nam. Henri Wilhelm August Deterding, de man die van de Koninklijke Shell Groep een wereldconcern maakte, door zijn biograaf aangeduid als de Napoleon van de olie, was een van de machtigste en rijkste mannen van zijn tijd. In juli 1917 verklaarde hij zich zelfs bereid om de kosten te willen blijven dragen tot het einde van de oorlog, ongeacht de duur. Hiermee was de financiële positie van de ambulance veiliggesteld en hoefde men de werkzaamheden niet te stoppen voor de oorlog zelf geëindigd was. ●

Tot zover het eerste deel van de geschiedenis van het Hôpital Néerlandais Pré Catelan.
Bronvermeldingen aan het einde van deel 2

Jannie Folmer en het Nederlandse hospitaal Pré Catelan in Parijs, deel 2

In oktober 1915 had een privé-initiatief in Nederland geleid tot de oprichting van een Nederlands Hospitaal in Parijs. Het was gevestigd in het chique restaurant Pré Catelan in het Bois de Boulogne. Het hospitaal bestond uit 200 bedden waar Franse gewonden van alle grote slagvelden verpleegd werden. Het was bemand met rond de 35, steeds wisselende artsen en verpleegsters uit Nederland. In september 1916 sloot de Nederlandse verpleegster Jannie Folmer uit Amsterdam zich aan bij de ambulance.

Door Aris de Bruijn

Voor- en achterzijde van het laissez-passer van Jannie Folmer, voor de reis naar Parijs en terug, vol met stempels en handtekeningen. (Collectie Florence Nightingale Instituut).

Jannie Folmer naar de ambulance

Weinig personeelsleden zijn de volledige bestaansperiode bij het hospitaal gebleven. Gewoonlijk wisselde men elkaar elk half jaar af. Jannie Folmer ging niet met de eerste lichter personeel naar Parijs maar volgde in september 1916. Het was toen al lang niet meer mogelijk om de reis rechtstreeks van Rotterdam naar Le Havre te maken. De reis ging altijd via Engeland, per boot en per trein. Wel waren verschillende routes mogelijk. Jannie volgde de route Vlissingen-Londen-Southampton-Le Havre-Parijs, maar het was ook mogelijk om Rotterdam-Londen-Folkestone-Dieppe-Parijs te reizen. Jannie ging in juli 1917 weer terug naar Nederland en passeerde toen de haven van Hull.

Zo'n reis had nogal wat voeten in de aarde. Aan de hand van het laissez-passer van Jannie kunnen we haar reis ongeveer reconstrueren. Voor elk stukje traject en elke inschepping en ontschepping was toestemming vereist. Het reisdocument van Jannie Folmer staat dan ook vol met stempels en handtekeningen voor de heen- en terugtocht.

Het begint met de provincie Noord-Holland, waar het document is verstrekt op 9 augustus 1916, bekrachtigd door de burgemeester van Amsterdam op 14 augustus. Vervolgens zijn stempels te vinden van het ministerie van buitenlandse zaken, het Franse viceconsulaat in Amsterdam 14 augustus, het Britse consulaat in Rotterdam 24 augustus, Bureau pascontrole Vlissingen 24 augustus, Vreemdelingendienst Gravesend 25 augustus, het Nederlands consulaat in Londen, Londense politie Walton Street 26 augustus, Frans consulaat in Londen 1 september, Vreemdelingendienst Southampton 2 september, Toestemming tot inschepping met bestemming Le Havre.

Programmaboekje voor een feestavond georganiseerd door de patiënten, op 14 april 1917. (Collectie Florence Nightingale Instituut).

ontvangst maakte dat iedereen zich thuis voelde.

In Nederland werden de verrichtingen van het hospitaal ook met belangstelling gevolgd. Twee Amsterdamse sigarenfirma's deden elk 1.000 sigaren cadeau voor de patiënten. Anderen maakten cine-mavertoningen mogelijk en zorgden voor versnaperingen.

Het comité organiseerde muzikale matinee's met tal van goede Parijse artiesten. De gewonden, in de grote zaal bijeen gebracht, hoorden het met groot genoegen aan. De patiënten zelf lieten zich ook niet onbetuigd en organiseerden ook feesten. Tussen de documenten van Jannie Folmer vinden we een programma van een door patiënten georganiseerde feestavond op 14 april 1917, met muziek, toneelstukjes en voordrachten.

Koninginnedag was een gebeurtenis die in het hospitaal uitbundig gevierd werd. Iedereen hielp mee om 'la fête de la petite reine Wilhelmine' waardig te vieren. Binnen werd alles versierd, met een schat aan bloemen, meest oranje. De beheerder van het Bois de Boulogne, weldoener van de ambulance omdat hij altijd de verongelukte reeën naar de keuken bracht, had voor de gelegenheid manden en manden vol bloemen gestuurd, zoveel oranje

bloemen als er maar in het bos te vinden waren. Zo'n feest had het Hollandse personeel wel eens verdiend want er werd hard gewerkt. De laatste tijd was het hospitaal voortdurend vol bezet. De stemming was uitstekend.

Kerstfeest 1917 was een hoogtijdag in het hospitaal. Er werden liederen gezongen,

Een van de kleinere zalen van het hospitaal Pré Catelan. (Paris en Images)

Insigne van het Franse Rode Kruis van Jannie Folmer. Het was buitenlandse verpleegsters toegestaan om insigne en uniform te dragen van de organisatie waar ze vandaan kwamen. Maar daarnaast droegen zij het officiële Rode Kruis insigne en de officiële armband verstrekt door het Franse Rode Kruis.

(Collectie Florence Nightingale Instituut).

Armband van het Franse Rode Kruis, met stempel van de Franse overheid. Armband van Jannie Folmer gedragen in haar tijd bij het hospitaal Pré Catelan.

(Collectie Florence Nightingale Instituut).

Groepsfoto van (een deel van) het personeel van de ambulance ergens eind 1916 of begin 1917. Foto uitgegeven als ansichtkaart. Achteraan staat Jannie Folmer, tweede van links. Links naast haar staat zr. De Langen. Voor Jannie staat zr. De Smidt. Helemaal rechts achteraan met haar hand tegen de gevel is zr. Schepper. Voor haar staat zr. Muus. In het midden vooraan zit de leider van de ambulance Van den Steen van Ommeren. Links naast hem zit zijn vrouw, links daarnaast mevr. Loeb-Wichers, hoofd van de verpleging. Zittend tweede van rechts is zr. Obreen. Links naast haar dr. Van Leeuwen in witte jas. Achter zr. Obreen staat zr. Vis. Uiterst rechts zr. Den Arend.

ernstige en minder ernstige. Verscheidene artiesten van naam, van l'Opéra en l'Opéra Comique verleenden gratis hun medewerking aan het middagconcert. Ze werden met hartelijk applaus, gelach en opgetogen gezichten beloond. Toen de avond viel ontstak men de grote kerstboom. Een mystiek schijnsel viel over de tientallen bedden met bleke gedaanten. Zusters ernaast, en hier en daar wat bezoekers van de Hollandse kolonie. Madame Laurence Deschamps, een moeder wier zoon op het slagveld gevallen was, zong met volle, rijke stem, en deed ieders hart trillen. Het refrein werd meegezongen door de zachte en gedempte basstemmen van de gewonde strijders. Zij kreeg een stormachtig applaus van de jongens bij wie de tranen in de ogen stonden. Toen het elektrisch licht weer aanging genoten zij van broodjes, taartjes, thee, chocolade en sigaren, door vrijgeveige Hollanders ter beschikking gesteld. En er was voor elke poilu een pakje onder de kerstboom.

Afscheid Bierens de Haan

In januari 1917 vonden twee plechtigheden plaats in het Pré Catelan. Zondag 14 januari werd het afscheid gevierd van dr. Bierens de Haan en mej. Milders. (die het financieel beheer had gevoerd). Ze keerden naar Nederland terug. Dr. Bierens de Haan kreeg een bronzen portret in reliëf aangeboden. Mej. Milders kreeg een fraaie zilveren damestas. De in Parijs wonende Nederlanders hadden het geld hiervoor bijeengebracht. Een week eerder had dr. Bierens de Haan voor zijn afscheid al een bronzen object ontvangen namens de gewonden en een schilderij namens het personeel. Men hield toespraken waarin beiden werden bedankt voor hun verdienstelijke werk, uit menslievend oogpunt en ter versterking van de vriendschapsband tussen Frankrijk en Nederland. Bij deze gelegenheid kregen de patiënten versnaperingen uitgedeeld en tot slot zongen alle aanwezigen de volksliederen van Frankrijk en Nederland.

Op maandag 15 januari bracht de Franse onderstaatssecretaris van Geneeskundige Dienst, de heer Godart, een bezoek aan het hospitaal. Hij sprak namens de Franse regering zijn dank uit aan het personeel van de ambulance, voor alle goede diensten die zij reeds hadden verricht, en verleende diverse Franse onderscheidingen aan artsen en verplegend personeel: De vertrekkende dr. Bierens de Haan werd onderscheiden als officier in het Legioen van Eer. De artsen Van Leeuwen en Keukenschrijver kregen de titel van ridder in het Legioen van Eer,

Officier d'instruction publique was weggelegd voor de artsen Schellekens, Viëtor, Hannema, Koppeschaar en de dames Ameshoff en Milders. Medaille d'Honneur in verguld zilver voor mevr. Loeb-Wichers. Officiers d'Academie voor de dames Sligtenbree en Viëtor. De Medaille d'Honneur was voor de overige verpleegsters en verplegers.

Dr. Bierens de Haan was anderhalf jaar leider geweest van de ambulance en werd opgevolgd door officier van gezondheid re klasse dr. Van den Steen van Ommeren.

Een opmerkelijk bericht

Over de Nederlandse ambulance niets dan goed. De inzet werd alomtorend geprezen en er was nooit een wanklank te horen. Des te opmerkelijker was het bericht dat op 1 april 1918 in Het Nieuws van den Dag voor Nederlandsch-Indië verscheen, dat ondanks de datum toch niet als 1 april grap bedoeld was. Het boterde niet meer zo bij de Nederlandse ambulance. De geneesheer-directeur dr. Van den Steen van Ommeren had een half dozijn Hollandse verpleegsters moeten ontslaan wegens ongepast gedrag. De verstandhouding op de zalen was verstoord, er was verzet, en het ergst van al: er waren intriges met de patiënten. Vooral dit laatste liep de spuigaten uit. 'Er was een dame die niet eens zo heel jong meer was, die zich had 'verloofd' met een neger. Toen aan deze relatie na veel wandelingen in de bosjes een einde kwam, verbond zij zich aan een ferme jongen met blauwe ogen en krullend haar'. Het gaf onrust op de zalen. Onder de vorige chef, dr. Bierens de Haan, was volgens de journalist een goedig

Boven: Groepsfoto gepubliceerd in het tijdschrift *Op de hoogte*, april 1917. Zesde van links staat Jannie Folmer. Zittend links vooraan de leider van de ambulance, dr. Van den Steen van Ommeren. De arts staand in het midden is dr. Van Leeuwen. (Op de hoogte, april 1917).

Onder: Jannie Folmer (rechts) met zuster Meijers en de ambulance-hond. (Collectie Florence Nightingale Instituut).

Een ritje door het park maart 1917. Deze chasseur-à-pied zal niet langer te voet gaan want hij mist beide benen. De soldaat die hem voortduwt mist zijn linker arm. (Collectie Florence Nightingale Instituut).

Hollanders werd verheerlijkt. Uiteraard ontbrak ook het uit volle borst zingen van de Marseillaise en het Wilhelmus niet. Het echtpaar Van den Steen kreeg namens alle patiënten een bronzen plaquette aangeboden, die de verdediging van Verdun symboliseerde en de Franse regering verleende hem het kruis van het Legioen van Eer uit erkentelijkheid voor zijn bewezen diensten. Zijn vertrek naar Nederland vond plaats op 6 maart 1918. Dr. Vermey bleef tot half juli 1918 bij de ambulance. Toen keerde ook hij weer naar Nederland terug en werd hij opgevolgd door dr. Van Tienhoven, bekend van zijn werk in Servië, en al twee jaar werkzaam in verschillende Franse militaire hospitalen.

Na de wapenstilstand bleef het hospitaal nog geruime tijd doorwerken, maar op 15 januari 1919 kwam na meer dan drie jaar definitief een einde aan de Nederlandse ambulance in het Pré Catelan. Het afscheid werd op 28 januari gevierd met een feestelijke afscheidsmaaltijd voor het personeel in het hotel du Quay d'Orsay. Onder de meer dan 200 genodigden waren leden van de Nederlandse kolonie, Franse ministers en staatssecretarissen, hoge militairen, oud-politici, enkele schrijvers. In toespraken werd de waardering uitgesproken voor alle medewerkers van de ambulance en een toast uitgebracht. Politici wezen op het belang voor de morele en politieke betrekkingen tussen Frankrijk en Nederland. De laatste leider van de ambulance, dr. Van Tienhoven, wees er op dat het werk er nog niet opzat, en dat de ambulance van Parijs naar Valenciennes zou gaan om haar taak in de getroffen Noord-Franse gebieden voort te zetten. Uit de bekendmakingen van het gemeentebestuur van Parijs kunnen we opmaken, dat het comité van de Nederlandse ambu-

bewind gevoerd, waar alles kon en mocht. Verspilling en slordigheden waren er in geslopen. Daarom was nu in de persoon van Van den Steen van Ommeren een militaire arts aangesteld die met straffe hand moest ingrijpen. De goede reputatie van de ambulance en van de Nederlandse hulp was in het geding.

Het bericht in *Nieuws van de Dag*, dat al geschreven was rond kerstmis 1917, staat geheel op zichzelf. Er is op andere plaatsen geen enkele bevestiging van de beweringen gevonden.

Leiders van de ambulance volgen elkaar op

Op 5 maart 1918 was het de beurt aan geneesheer-directeur dr. Van den Steen van

Ommeren om afscheid te nemen van de ambulance. Hij werd opgevolgd door dr. Vermey. Het afscheid werd gevierd met een muziekmiddag, waarbij een groot aantal genodigden van de Nederlandse kolonie in Parijs aanwezig was. Ze konden weer eens constateren 'welk een prettige, hartelijke verhouding er tusschen al die genezende Fransche jongens en hun verplegend personeel bestond'. Het echtpaar Van den Steen volgde het uitvoerige en gevarieerde programma dat hun door de meest begaafden onder de patiënten en door enige Parijse artiesten werd voorgeschoteld. Er werd gezongen, voorgedragen en komedie gespeeld, en vooral ontbrak het niet aan verzen en vertoningen waarin de liefdadigheid en hulpvaardigheid van Holland en de

Boven: Hoofdentree Ambulance Néerlandaise en France - Het Nederlandse Hospitaal Pré Catelan (Collectie Florence Nightingale Instituut).

Daaronder: ngang van het hospitaal. Op het bord rechts staat: Hôpital Neerlandais. Toegang verboden voor het publiek. Bezoektijden voor bezoek aan de patiënten donderdag en zondag van 1 tot 3 uur. (Collectie Florence Nightingale Instituut).

lance in 1920 toestemming heeft gekregen om een herdenkingsplaquette aan te brengen op de muur van het Pré Catelan. Het is niet bekend of dit ook is gebeurd.

Van Parijs naar Valenciennes

Er was besloten om de uitrusting van het Pré Catelan niet mee te nemen naar Holland, maar om het cadeau te geven aan een van de verwoeste steden in Noord-Frankrijk, voor het opzetten van een ziekenhuis voor de burgerbevolking. De keuze was op Valenciennes gevallen. Het zou de naam krijgen: "Fondation Néerlandaise". Het personeel van de Parijse ambulance verhuisde mee en zou nog enige tijd in Valenciennes blijven om het ziekenhuis in te richten.

In de tweede helft van februari werd de hele installatie in acht spoorwagens geladen en naar de nieuwe bestemming gereden. Binnen een dag of veertien kon een compleet werkend ziekenhuis aan de Franse autoriteiten overgedragen worden. Het kolossale vierkante gebouw, het Hospice General uit de tijd van Lodewijk XV, dat voor het hospitaal was bestemd, had in de tijd van de Duitse bezetting dienst gedaan als hospitaal voor geallieerde gevangenen. De Duitsers hadden bij hun vertrek de waterleiding besmet en opzettelijke vernielingen aangebracht. Het gebouw verkeerde in een toestand van onbeschrijflijke vuilheid wat dr. Van Tienhoven bracht tot de woorden: 'Wij hebben ons afgevraagd of het menselijke wezens waren of varkens die hier geleefd hebben?'

De officiële inhuldiging van het nieuwe hospitaal vond plaats op 31 maart. Bij de inhuldiging waren alle leden van de ambulance aanwezig, de onderprefect en de burgemeester van Valenciennes, een vertegenwoordiger van het Nederlandse ministerie van buitenlandse zaken, vele Franse regionale en lokale politici en bestuurders, Engelse officieren, de Nederlandse consul. Bij deze plechtige inhuldiging werd al het materiaal van de ambulance officieel overgedragen aan de Commission des Hospices van de stad Valenciennes. De bezetting van dit hospitaal bestond uit

Ondanks de plechtige belofte van de burgemeester van Valenciennes om het gebouw blijvend de naam Fondation Néerlandais (of Fondation Deterding) te geven, is het niet Nederland maar Monaco dat geëerd wordt als wederopbouwer van het gebouw in 1919. Onder andere met een verwijzing in de straatnaam: Avenue Monaco. Op dit moment wordt het Hospice General als oudste monument van Valenciennes ingrijpend gerestaureerd.

de drie artsen Van Tienhoven, Eldering en Leyba, de heer Max J. Meijer als administrateur, mevr. Van Bevervoorde-Van Rappard, directrice, mej. Diephuis, hoofd der huishouding, Vijftien verpleegsters waaronder mej. Adrie Schipper als hoofd-verpleegster en een verpleger. Ze bleven nog enkele weken waarna Frans personeel de dienst overnam.

Terugkeer en ontvangst in Nederland

Op zaterdagmiddag 19 april 1919, om 5.38 uur, werd de Nederlandse ambulance feestelijk onthaald in de met bloemen versierde eersteklas wachtkamer van het Centraal Station te Amsterdam. Op het moment waarop het personeel van de ambulance de wachtkamer binnenkwam klonk een luid gejuich, gevolgd door omhelzingen en tranen. Een dameskoortje zong *Wien Neerlandsch bloed* en de *Marseillaise*. Toen de rust was weergekeerd volgden toespraken waarin de deelnemers bedankt werden voor de schitterende wijze waarop in vaak moeilijke omstandigheden het werk was verricht. Ook werd gememoreerd hoezeer het hospitaal de Frans-Nederlandse betrekkingen ten goede was gekomen. Van Tienhoven mocht namens de Franse regering aan alle verpleegsters de *médaille des épidémies* toezeggen, volgens hem de mooiste medaille die in Frankrijk aan een verpleegster kon worden gegeven.

En hoe ging het verder met Jannie?

De altijd glimlachende mejuffrouw Jannie Folmer is in juli 1917 naar Nederland teruggekeerd. Ze huwde in 1918 en werd Jannie Valkhoff-Folmer. Het betekende in die tijd meestal ook het einde van het werk als verpleegster. In 1920 kreeg zij een diploma van het Comité Britannique van het Franse Rode Kruis, als getuigenis voor de diensten die ze aan Frankrijk had verleend. Jannie overleed in 1980. Het is aan haar dochter A.M. Valkhoff te danken dat de ambulanceherinneringen van Jannie niet verloren zijn gegaan, door ze te schenken aan het Florence Nightingale Instituut, kenniscentrum voor de verpleging en verzorging in Nederland.

Wat is toepasselijker dan te eindigen met een van de laatste dankwoorden in het notitieboekje van Jannie, door een soldaat die al meer dan een jaar in het hospitaal lag, opgeschreven op de dag van haar vertrek.

Pré Catelan 4 juli 1917

Diploma dat Jannie Folmer in 1920 kreeg van het Britse comité van het Franse Rode Kruis. (Collectie Florence Nightingale Instituut).

Spijt en teleurstelling rijgen zich aaneen, unaniem uitgesproken door al mijn kameraden, op het moment van uw vertrek naar het mooie Holland, dat u vrijwillig heeft verlaten om de nobele taak te vervullen van het helpen en verplegen van Franse gewonden. Het is nu nog slechts een kwestie van uren, maar ik ben niet-temin blij om u nog eens mijn oprechte dankbaarheid uit te drukken.

Tijdens uw verblijf bij de Nederlandse Ambulance heb ik uw toewijding en bezieling gewaardeerd en ik heb zonder terughoudendheid de bevoegenheid bewonderd die uw leidraad was bij de vervulling van uw liefderijke taak. Uw gracieuze sierlijkheid en uw zachte en bemoedigende woorden hebben het moraal opgebeurd en het lijden verzacht van diegenen die door u verzorgd werden.

De herinnering die ik aan u bewaar, mejuffrouw Folmer, zal onuitwisbaar zijn en ik wens u het beste voor uw lange en gevaarlijke reis.

Vergeet Kleintje niet! (door de Franse soldaat geschreven in het Nederlands)

Leve Holland!

Joseph Bernard 17e regiment infanterie, ook genoemd 'Kleintje'.

Gewond op 7 maart 1916 bij Fort Vaux

Cours de St. André no. 157 Grenoble (Isère) ●

Bronnen

• Collecties

Florence Nightingale Instituut - Collectie Jannie Folmer

• Boeken

La Hollande Amie, Berger-Levrault, Paris 1919

Les hôpitaux militaires, Tome II, Ysec

Editions 2010

• Tijdschriften (1915-1919)

Tijdschrift voor Ziekenverpleging

Op de Hoogte

De vrouw en haar huis

Het Leven

De Toekomst

Excelsior

Nouvelles de France

• Kranten (1915-1919)

De Telegraaf

Algemeen Handelsblad

De Tijd

Nieuwe Rotterdamsche Courant

Rotterdams Nieuwsblad

Nieuws van den Dag voor Nederlandsch-Indië

Leeuwarder Courant

Nieuwsblad van het Noorden

Sumatra Post

Le Figaro

Le Petit Parisien

Bulletin municipal officiel de la ville de Paris

• Websites

Historix-Histoire de la radiologie aux hopitaux de Paris. Service de santé 1914-1918 :

<http://tsoverp.org/histoire/Sources/HopType.php>

Paris en Images - Guerre 1914-1918:

<http://www.parisenimages.fr/fr>

Memoire des Hommes- Journaux des marches et opérations :

<http://www.memoiredeshommes.sga.defense.gouv.fr/>

Centre Hospitalier de Valenciennes :

<http://www.ch-valenciennes.fr/origine.html>